

УДК 336.71

Скрипченко І.О.

ЦИКЛІЧНІСТЬ РОЗВИТКУ БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ ТА ЇЇ ВПЛИВ НА БУДІВЕЛЬНИЙ КОМПЛЕКС

АНОТАЦІЯ

Досліджено та проаналізовано взаємозв'язок та вплив циклічності банківської системи і реального сектору економіки з метою підвищення ефективності їх взаємодії у сприянні економічній стабілізації, що є важливою передумовою досягнення стійкого розвитку будівельної галузі та всієї економічної системи України.

Ключові слова: банківська система, комерційний банк, розвиток, економічна циклічність, фінансова стійкість, економічна криза.

АННОТАЦИЯ

Проанализировано взаимное влияние цикличности банковской системы и реального сектора экономики с целью повышения эффективности их взаимодействия, что является важным условием для достижения устойчивого развития строительной отрасли и всей экономической системы Украины.

Ключевые слова: банковская система, коммерческий банк, развитие, экономическая цикличность, финансовая устойчивость, экономический кризис.

ANNOTATION

The article is devoted to the cyclic character of the Ukrainian banking system, which is a requirement for achieving sustainable development of the construction industry and the entire economic system of Ukraine.

Keywords: banking system, commercial bank, development, financial stability, cyclic character of economic development, economic crisis.

Особливості взаємодії банків із суб'єктами ринку відображають такий рівень організації економічних відносин, за якого діяльність кожної конкретної банківської установи, на відміну від підприємств небанківського типу, не може розцінюватись як відокремлене функціонування, пов'язане господарськими узами лише з чітко окресленим колом контрагентів. Банки через свою специфіку займають особливе місце в економіці ринкового типу і будучи тісно пов'язаними з усіма її ланками, значно впливають на життєдіяльність суспільства.

У зв'язку з цим ефективно функціонування банків можливе лише за умов певного рівня єдності, що відображає координацію їхніх дій і тісні взаємозв'язки у рамках єдиного механізму контролю й нагляду. Сукупність таких

взаємозв'язків виражає конкретну форму діяльності банків і практичної організації банківської справи у кожній країні — банківську систему.

Стабільна та надійна банківська система є запорукою ефективного функціонування та сталого розвитку економіки будь-якої країни. Головним завданням банківської системи є підтримка економічного зростання шляхом підкріплення економіки необхідними фінансовими ресурсами. Вітчизняні банки відіграють важливу роль у процесах концентрації та забезпечення раціонального використання фінансових ресурсів суспільства, у процесах стабілізації економіки, які здійснюються сьогодні в Україні, особливо з огляду на їхнє місце у забезпеченні усіх суб'єктів господарювання та фізичних осіб необхідними послугами, без яких неможливі нормальний перебіг бізнес-процесів на мікроекономічному рівні та неперервність розширеного відтворення на макроекономічному рівні.

Виходячи з того що банківська система виконує одну з найважливіших економічних функцій з акумуляції тимчасово вільних коштів підприємств та населення з їх подальшим спрямуванням на забезпечення виробництва грошовими коштами, банки є ключовою ланкою економічної системи країни.

Таким чином, можна чітко сказати, що за сучасних умов банківська система України відіграє важливу роль у державі і стає інструментом впливу на економічні процеси як у внутрішній, так і в зовнішній політиці держави. Від її ефективного функціонування залежать розподіл внутрішнього валового продукту і національного доходу, регулювання грошового обігу, кредитування, фінансування та інші економічні й соціальні досягнення держави.

Життєво важливою є роль комерційних банків і для багатьох інвестиційно-будівельних проектів. Так, відсутність достатніх коштів у банків і як наслідок погіршення умов видачі іпотечних кредитів, та значне підвищення відсоткових ставок стали поштовхом до фінансових труднощів підприємств будівельного комплексу. Без кредитування громадянам неможливо купити житло, а будівельним компаніям його збудувати – як першим, так і другим потрібні гроші.

Значний внесок у розробку питань теорії і практики функціонування банківської системи, аналізу причин циклічності та ролі банків у розвитку реального сектору економіки зробили праці багатьох вчених - авторів фундаментальних економічних теорій: Дж. М. Кейнса, И. Шумпетера, А. Пігу, Дж. Герлі, Е. Коена, Е. Шоу, М. Фрідмена, Ф. Мишкіна, П. Роуза, Дж. Сінкі, А. Грязнової, Е. Жукова, В. Колеснікова, Л. Красавіної, О. Лаврушина, Ю.А. Львова. Це питання не втрачає актуальності й сьогодні, тому означеній тематиці присвячено праці та дослідження вітчизняних вчених-економістів, у тому числі фахівців Національного банку (В. Міщенко, О. Сидоренко, В. Стельмаха, Ю. Чершнева, Ю. Шоломицького,), зокрема: О. Бакуна, О. Барановського, О. Васюренка, З. Васильченко, А. Вожжова, А. Гальчинського, О. Дзюблюка, Б. Івасіва, Г. Карчевої, О. Кіреєва, В. Кротюка, В. Лисицького, І. Лютого, А. Мороза, М. Макаренка, Л. Примостки, М. Пуховкіної, М. Савлука, Т. Савченко, В. Суторміної, Р. Тиркала, Н. Хіміча, С. Циганова та ін.

Не зменшуючи значимості наукових напрацювань у рамках загальної теорії банківської системи, досліджень стосовно зарубіжних банків, окремих проблем функціонування вітчизняної банківської системи слід все ж констатувати, що залишаються недостатньо вивченими особливості, тенденції і перспективні напрями розвитку банківської системи особливо в умовах економічної циклічності. Тому слід зауважити, що існує потреба в подальшому дослідженні та аналізі взаємозв'язку і впливу банківської системи на реальний сектор економіки з метою підвищення ефективності їх взаємодії у сприянні економічній стабілізації.

На стан банківської системи впливають два основних фактори: з одного боку – суспільно-економічний устрій країни та рівень її економічного розвитку — з іншого, що обумовлюється органічним взаємозв'язком діяльності банків з усіма секторами економіки.

Перший фактор зумовлює вплив загальної економічної політики держави на розвиток усієї банківської справи в країні. Так орієнтація на розвиток приватної власності, ринкових відносин, конкурентного середовища, сприятлива для бізнесу податкова система позитивно впливають на стан банківських установ, забезпечення їхньої стабільності й зростання капіталу. Відсутність же в економічній політиці чітко визначених орієнтирів, недостатній розвиток ринкових механізмів зумовлюють зворотні тенденції й негативно позначаються на розвитку банківської системи в країні.

Другий фактор пов'язаний із впливом поточної економічної ситуації й насамперед зміни фаз економічного циклу на функціонування банківських установ.

У фазі економічного зростання, коли збільшуються обсяги виробництва товарів і послуг, зростає кон'юнктура на всіх видах ринку (грошових, трудових ресурсів, матеріальних благ), відповідно підвищується попит на банківські послуги, зростають прибутки банківської системи, що сприяє стабільній діяльності й активному розвитку банків.

Під час економічного спаду і наростання кризових явищ ситуація змінюється на протилежну — скорочуються обсяги залучених банками ресурсів, зменшується потреба у кредитно-розрахунковому обслуговуванні суб'єктів господарювання, знижується прибутковість банківської діяльності й зростають ризики, що загалом дуже негативно впливає на ситуацію у банківському секторі економіки.

Важливо також відзначити фактори саморозвитку й самоорганізації банківської системи, які передбачають спроможність системи постійно вдосконалюватися на основі гнучкого механізму реагування на несприятливі обставини й уникнення кризових явищ.

Як і вся економіка, банківська система постійно розвивається, навіть якщо цей процес переривається тимчасовими спадами і регресом, що може бути пов'язано із відповідними змінами в економічній системі. Загалом же статичний стан не притаманний діяльності банків в умовах ринкових відносин. Навпаки,

динамізм як життєва ознака банківської системи, є одним із важливих факторів її ефективного функціонування. У діяльності банківських установ постійно відбуваються кількісні та якісні зміни, що зумовлено необхідністю відповідних зрушень у процесі кредитно-фінансового обслуговування згідно з потребами суб'єктів ринку.

До таких кількісних змін може бути віднесено, наприклад, збільшення або зменшення кількості банків у системі або зміни у загальному обсязі банківських операцій (кредитно-розрахункових, касових, валютних, інвестиційних тощо) з обслуговування різних груп клієнтів відповідно до змін їхніх потреб. Якісні зміни відображаються у процесі розвитку і постійного вдосконалення банківських технологій надання послуг, тобто пропозиція суб'єктам економічних відносин більш оптимальних умов і методів обслуговування, виходячи із конкурентної боротьби між банківськими установами на ринку, що полягає у відповідній боротьбі за кількість і "якість" клієнтів. Таким чином, динамізм банківської системи є підтвердженням її тісного взаємозв'язку і взаємозалежності з усією економікою країни.

Отже, розглянемо, що відбувалося з банківською системою України останніми роками.

Для аналізу змін у банківській системі було взято дослідження з відкритих джерел, звіти про фінансові результати комерційних банків та проаналізовано основні показники діяльності банківської системи в цілому за 2007 р.

У табл. 1 наведено зміну основних показників діяльності банків України за період з 2007 по 2013 роки та за перші три місяці 2014 року, як абсолютних (активи, зобов'язання, доходи, витрату, прибуток (або збиток) та ін.) так і відносних (рентабельність активів (ROA), рентабельність капіталу (ROE)).

Стосовно рівня активів можна відмітити повільний, але ж таки ріст за розглянутий період.

За 2008 р. рівень активів збільшився на 55% (з 599 396 до 926 086 млн грн) – в значній мірі за рахунок активного кредитування і, як наслідок, росту споживання населенням товарів та послуг.

У 2009 р., як наслідок світової економічної кризи, (можна сказати, що з об'єктивних причин) відбувається зменшення суми активів за системою з 926 086 млн грн до 880 302, тобто на 45 млрд 784 млн.

Надалі сума активів почала зростати, особливо в 2011 р. Пожвавлення економіки, відносна стабільність курсу гривні, повернення довіри вкладників до банків, дії Національного банку – все це позитивно вплинуло на діяльність банків. І вже на кінець 2013 р. активи банків досягнули 1 290 330 млн грн, що означає збільшення на 113% (або більш ніж у 2 рази) відносно 2007 р. та на 45% відносно кризового 2009 р., що досить схоже на 2008 р. з його 55%. Однак слід зазначити, що зростання обсягів кредитування вже не так впливало на результат. Наприклад, у 2013 р. зростання активів відбувалося, в першу чергу, за рахунок збільшення обсягу портфеля цінних паперів на продаж та інших фінансових активів.

Аналогічне відбувалося і з іншими абсолютними показниками:

- надані кредити: приріст відносно 2007 р. 87,77%; 2009 р. - 22%;
- зобов'язання: відносно 2007 р. - 104,9; 2009 р. - 41,9%;
- капітал: відносно 2007 р. - 176,8%; 2009 р. - 67,2%;
- регулятивний капітал: відносно 2007 р.- 183,65%; 2009 р. - 51%.

Таблиця 1

Основні показники діяльності банків України, млн грн

Назва показника	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	01.03.2014
<i>Частка іноземного капіталу у статутному капіталі банків, %</i>	35,00	36,70	35,80	40,60	41,90	39,50	34,00	33,90
Активи банків	599 396	926 086	880 302	942 088	1 054 280	1 127 192	1 278 095	1 290 330
<i>Загальні активи (не скориговані на резерви за активними операціями)</i>	619 004	973 332	1 001 626	1 090 248	1 211 540	1 267 892	1 408 688	1 433 241
Кредити надані	485 368	792 244	747 348	755 030	825 320	815 327	911 402	987 791
<i>Частка простроченої заборгованості за кредитами у загальній сумі кредитів, %</i>	1,30	2,30	9,40	11,20	9,60	8,90	7,70	8,40
Капітал	69 578	119 263	115 175	137 725	155 487	169 320	192 599	181 679
Зобов'язання банків	529 818	806 823	765 127	804 363	898 793	957 872	1 085 496	1 108 651
Регулятивний капітал, (Н1)	72 265	123 066	135 802	160 897	178 454	178 909	204 976	189 263
Доходи	68 185	122 580	142 995	136 848	142 778	150 449	168 888	33 069
Витрати	61 565	115 276	181 445	149 875	150 486	145 550	167 452	35 711
Результат діяльності	6 620	7 304	-38 450	-13 027	-7 708	4 899	1 436	-2 642
Рентабельність активів (ROA), %	1,50	1,03	-4,38	-1,45	-0,76	0,45	0,12	-1,27
Рентабельність капіталу (ROE), %	12,67	8,51	- 32,52	- 10,19	-5,27	3,03	0,81	-8,29

Збільшення зобов'язань в значній мірі відбувалося за рахунок зростання обсягів депозитних операцій банків, особливо з фізичними особами. В свою чергу зростання обсягів залучених банками коштів від фізичних осіб зумовлено високими відсотковими ставками по строкових коштах. З одного боку, це говорить про поступове відновлення довіри населення до банків, з іншого – ресурс, залучений від фізичних осіб, є високовартісним і на фоні невеликого розміру активного кредитування за високими ставками скорочує чистий процентний дохід банків.

Зростання капіталу та регулятивного капіталу банків обумовлено, в першу чергу, відповідними розпорядженнями НБУ стосовно обов'язкового збільшення статутного капіталу та іншими мірами, спрямованими на установлення адекватної капіталізації комерційних банків.

Досить показовою виглядає і динаміка частки іноземного капіталу у статутному капіталі банків – зростання перед кризою та зменшення під час кризи (рис. 1).

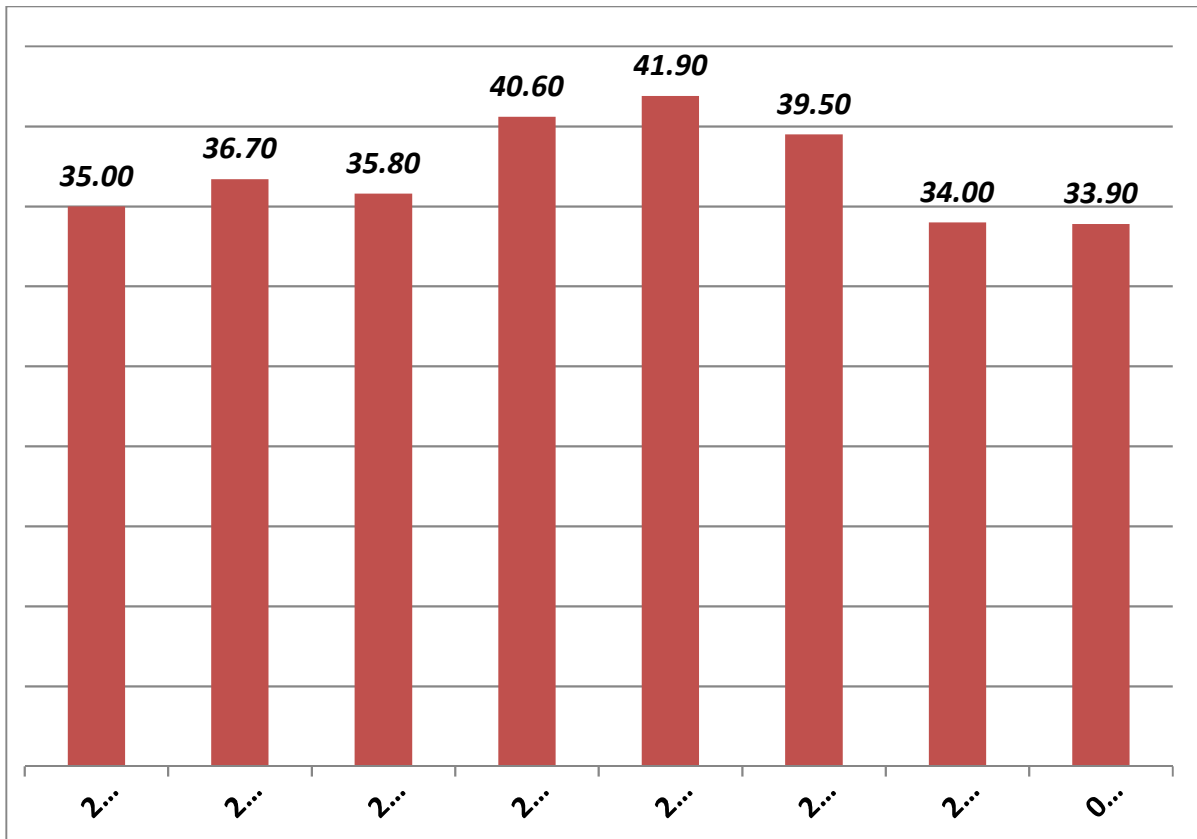

Рис. 1. Частка іноземного капіталу у статутному капіталі банків

Ситуація з фінансовим результатом діяльності, тобто прибутками по системі, дещо відрізняється (рис. 2). Як можна побачити, вплив кризи особливо помітний в 2009 р., коли прибутки банків зменшилися на 45 754 млн грн (-624,4%) відносно попереднього року.

Наступні 3 роки для банківської системи були збитковими. Проте рівень збитків скоротився за 2010 р. на 25 423 млн грн, а за 2001 р. ще на 5 319 млн грн, що дозволило говорити про досить впевнену стабілізацію банківської системи та достатню професійність у діях Національного банку як головного регулятора.

У 2012 р. банківська система показує позитивний результат на рівні 4 899 млн грн. Відповідно, ріст відносно попереднього року 12 607 млн грн.

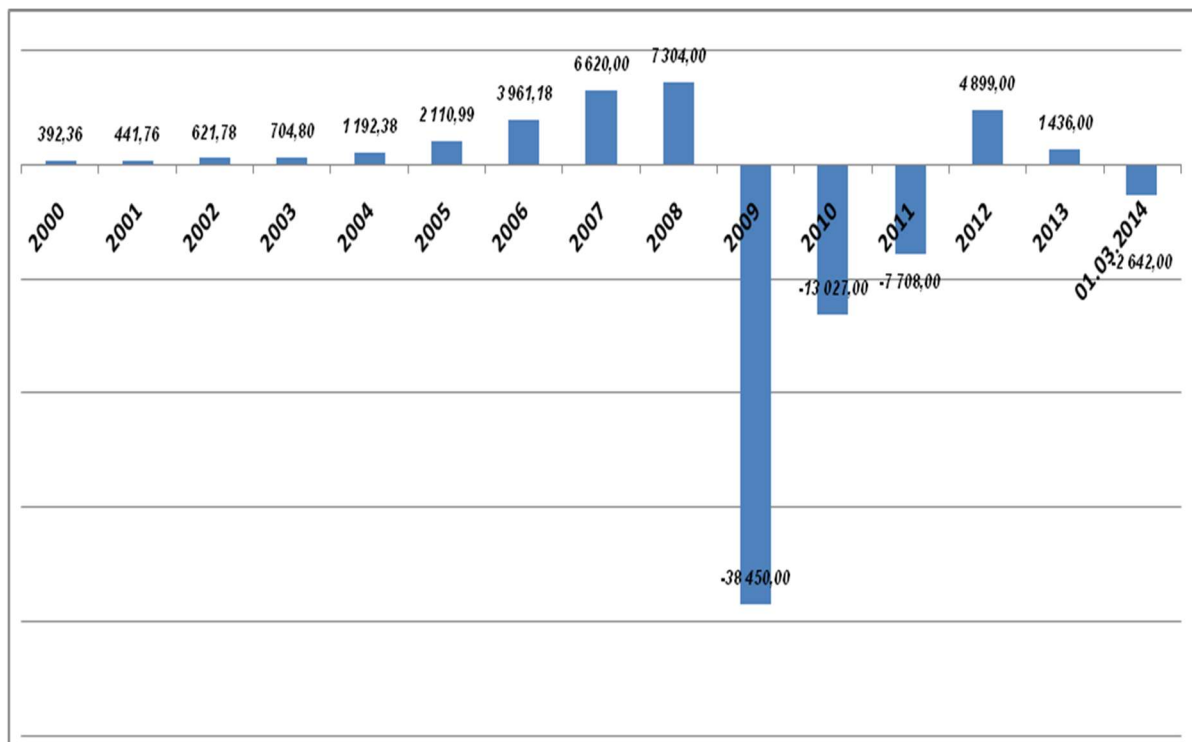

Рис. 2. Фінансовий результат діяльності банків України

Частка простроченої заборгованості за кредитами у загальній сумі кредитів у 2007-2008 рр. знаходиться на достатньо низькому рівні, але вже 2009 р. закінчується зі зростанням з 1,3% у 2007 та 2,3% у 2008 до 9,4%, а в 2010 частка простроченої заборгованості зростає до 11,2%.

Скорочення реальних доходів населення внаслідок послаблення курсу національної валюти, зростання цін на фоні необхідності сплати за отриманні кредити, особливо в іноземній валюті, спричиняють неможливість населення відповідати за своїми фінансовими зобов'язаннями в необхідній мірі.

Щодо показників рентабельності активів та капіталу, то тут спостерігаємо зміни, пов'язані з динамікою фінансових результатів та частки простроченої заборгованості за кредитами у загальній сумі кредитів. Докладніше їх розглянено далі.

Сфера моїх наукових інтересів пов'язана з дослідженням економічної циклічності, тому мною було проведено ще і порівняння динаміки зміни показників діяльності банків починаючи з 2000 р. по 01.03.2014 р. (табл. 2) та

зміни рівня ВВП України за тими ж роками (табл. 3) з метою перевірки присутності коливань та вивчення характеру фаз цих коливань.

Динаміку зміни рівня ВВП України за роками показано на рис. 3.

Відомо, що у 2001 – 2004 рр. національна економіка перейшла до фази, яку можна охарактеризувати як стрімке відновлення щодо рівня середини 90-х років ХХ ст. Найвищі показники зафіксовані у 2004 році: приріст ВВП країни - 29,09% (табл. 3), який забезпечувався передовсім нарощенням промислового виробництва та сільського господарства.

Кількість збиткових підприємств зменшилась до 34%. Індекс реальної заробітної плати зростав на 13-20% за рік. Інфляція в середньому не більше 7-8% на рік у цілому сприяла зростанню економіки, а у 2002 році вперше в історії фіксується дефляція.

Сальдо поточного рахунку платіжного балансу було позитивним і становило до 11% від ВВП. Експорт товарів та послуг майже на 5 млрд дол. США перевищував імпорт. Позитивне торговельне сальдо виступало надійним фундаментом стабільності національної валюти – гривні.

Зростання реального сектору економіки відобразилося і на стані банківської системи. Відображенням макроекономічних процесів у країні стала поява комплексних банківських продуктів депозитів та кредитів, які раніше не мали системного характеру. Внаслідок скорочення інфляції та за стабільності національної валюти, банки отримали можливість на системному рівні акумулювати вільні грошові ресурси фізичних осіб та забезпечувати економічне зростання реального сектору економіки через кредитування товаровиробників.

Таким чином, банки почали виконувати трансформаційну функцію акумулювання суспільних фінансових накопичень та спрямування їх на кредитування економіки. Завдяки цьому було досягнуто те, що накопичені у суспільстві фінансові ресурси замість споживчого ринку почали надходити у банківську систему і, опосередковано, через кредити – у реальний сектор економіки. Наслідком стало поступове зменшення індексу інфляції та динамічне зростання ВВП.

Таблиця 2

Динаміка основних показників діяльності банків України

Назва показника	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	01.03.2014
Активи банків, млн. грн.	33 603,15	51 725,89	70 268,11	125 430,10	120 986,05	196 953,70	316 966,29	599 396,00	926 086,00	880 302,00	942 088,00	1 054 280,00	1 127 192,00	1 278 095,00	1 290 330,00
Зобов'язання банків, млн. грн.	28 740,25	45 332,26	61 879,94	114 239,14	104 431,83	173 547,39	277 428,39	529 818,00	806 823,00	765 127,00	804 363,00	898 793,00	957 872,00	1 085 496,00	1 108 651,00
Капітал, млн. грн.	5 288,63	6 817,96	8 739,84	11 793,60	16 554,22	23 406,31	39 537,89	69 578,00	119 263,00	115 175,00	137 725,00	155 487,00	169 320,00	192 599,00	181 679,00
Прибутки (збитки), млн. грн.	392,36	441,76	621,78	704,80	1 192,38	2 110,99	3 961,18	6 620,00	7 304,00	-38 450,00	-13 027,00	-7 708,00	4 899,00	1 436,00	-2 642,00
Рентабельність активів (ROA), %	1,49	1,14	1,20	0,78	0,99	1,07	1,25	1,50	1,03	-4,38	-1,45	-0,76	0,45	0,12	-1,27
Рентабельність капіталу (ROE), %	13,30	11,41	11,91	9,52	12,35	13,83	15,90	12,67	8,51	-32,52	-10,19	-5,27	3,03	0,81	-8,29

Таблиця 3

Динаміка змін рівня ВВП України за роками

Назва показника	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
ВВП (у фактичних цінах), млн. грн.	170 070,00	204 190,00	225 810,00	267 344,00	345 113,00	441 452,00	544 153,00	720 731,00	948 056,00	913 345,00	1 082 569,00	1 302 079,00	1 408 889,00	1 454 931,00
Приріст, %		20,06	10,59	18,39	29,09	27,92	23,26	32,45	31,54	-3,66	18,53	20,28	8,20	3,27
Приріст, млн. грн.		34 120,00	21 620,00	41 534,00	77 769,00	96 339,00	102 701,00	176 578,00	227 325,00	-34 711,00	169 224,00	219 510,00	106 810,00	46 042,00

У свою чергу підтримка динаміки ВВП через забезпечення необхідного обсягу кредитування могла бути реалізована виключно через збільшення системного капіталу банків (див. табл. 2). Таким чином, ключовим для банківської системи в цих роках стала необхідність різкого нарощення капіталізації системи для забезпечення адекватності банківського капіталу стрімко зростаючим активам. У цей період банківська система на чолі з НБУ, не зважаючи на політичну кризу 2004 року, повністю виконала поставлені перед нею завдання щодо її капіталізації та збереження необхідних темпів кредитування реального сектору економіки. Отже, фінансовою базою зростання ВВП країни у цей період стає банківське кредитування корпоративного сектору економіки. Банки займають провідне становище на національному ринку капіталу і стають локомотивом економічного зростання.

У 2005-2008 рр. у фінансовій системі спостерігається повне розкриття економіки зовнішньому спекулятивному капіталу та підвищена активність корпоративних суб'єктів на міжнародному ринку боргових запозичень. В цей період банківська система стає суб'єктом активного поглинання, а рівень іноземного капіталу у національній банківській системі швидко зростає і досягає 36,7% у 2009 р. (див. рис. 1). При цьому, у 2004 р. він був на рівні 10%. Формується прошарок власників національних банків, які підміняють власне банківський бізнес на маркетингові стратегії продажу своїх фінансових установ іноземним інвесторам, для чого ними формуються значні споживчі та іпотечні кредитні портфелі без належної оцінки ризику та розширюються банківські мережі за відсутності чіткої стратегії розвитку. На ринку нерухомості та землі через активність спекулятивного капіталу створюється невинуватене зростання цін.

Ключовим фактором економічного зростання стає не промислове виробництво, а процес споживання в борг. Чимала частка прямих іноземних інвестицій та кредитних запозичень була направлена у фінансовий сектор економіки, звідки вони надійшли переважно у систему роздрібного кредитування населення. Сформована у 2007 р. інфляція мала чітко визначений характер інфляції споживчого попиту. Якщо взяти лише три сектори економіки: фінанси, оптову торгівлю та операції з нерухомістю, то отримуємо переважну частку всіх прямих іноземних інвестицій у цей період.

У суспільних відносинах створюється небезпечна ілюзія зростання рівня життя населення за рахунок кредитних коштів. Відбувається доларизація системи кредитування. Ціноутворення на базові активи країни (нерухомість, земля) утверджується в доларах. Кредитні ресурси все більше направляються у споживчий сектор та на спекулятивні ринки і все менше надходять у реальний сектор економіки.

В умовах значної інфляції банки не можуть забезпечувати достатній рівень доходності за строковими вкладками і банківські депозити втрачають свою макроекономічну стабілізуювальну функцію.

Вільні кошти населення скеровуються на ринки нерухомості та землі, створюючи на них "ціновий вибух". Зростання цін на ринку нерухомості на кінець 2008 р. порівняно із рівнем 2004 р. становить майже 500%.

Тобто можна зробити висновки, що рушіями економічного зростання у 2005 – 2008 рр стають: необґрунтовані бюджетні витрати, споживання в борг, торгівля, тобто сфера споживання, а не виробництво (рис. 3). Одним із ключових чинників зростання економіки в цей період виступають саме іноземні кредити, отримані банківською системою переважно через канали банків з іноземним капіталом. Звідси у структурі кредитних портфелів банків у цей період формується уразлива частина - валютні кредити, видані населенню. Банківська система не належно виконує функції кредитування реального сектору економіки, тому поступово стає слабкою ланкою національного ринку капіталу.

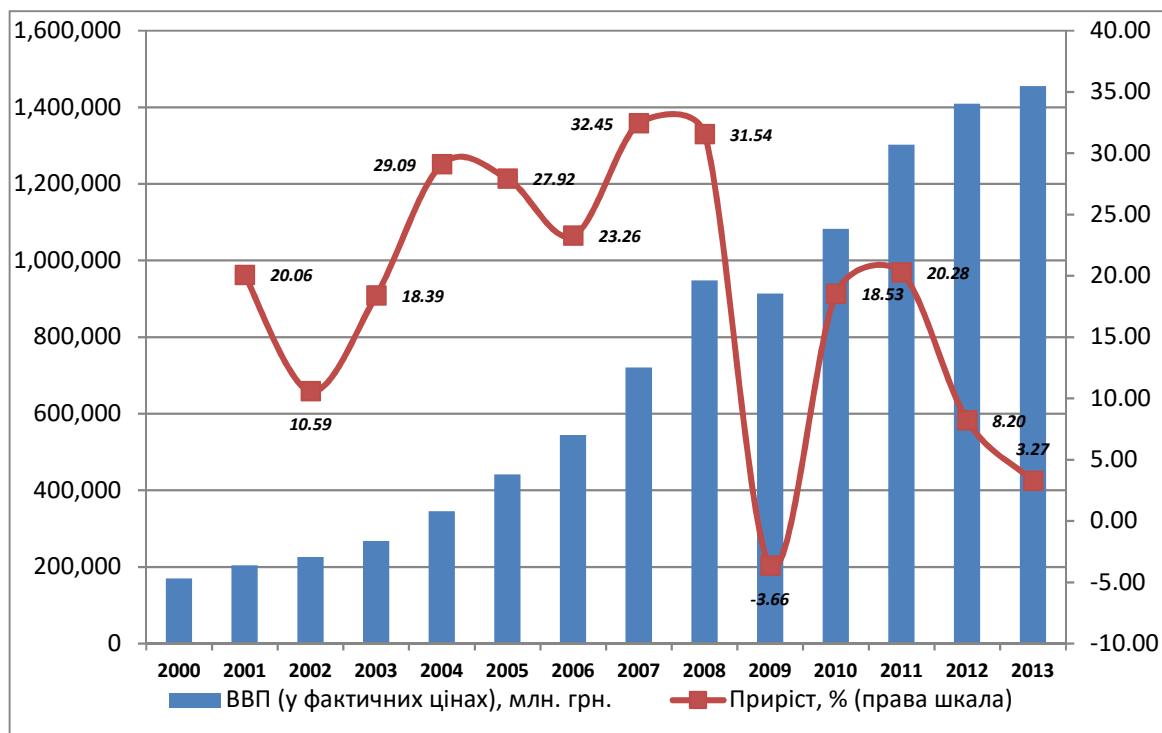

Рис. 3. Динаміка зміни рівня ВВП України за роками

Спеціалісти відмічають, що у вказаний період банківська система перестає слугувати цілям національного розвитку та все більше стає інструментом забезпечення інтересів міжнародних фінансових груп, головним чином, шляхом захоплення внутрішнього споживчого ринку країни, що призводить до структурної деформації та деградації внутрішнього виробництва.

У 2008 р. світова економічна криза в повній мірі торкається й України.

Її вплив було значною мірою посилено політичною кризою, відсутністю структурних реформ економіки і належної підготовки та реагування на прогнозовану кризу, а у фінансовому секторі ще й відсутністю довіри населення до владних інституцій, а отже і до банків та відсутністю з боку НБУ адекватної оцінки ризиків та стратегії розвитку національної банківської системи, відсутністю системи моніторингу кризових явищ (доларизація економіки, стрімке зростання частки іноземного капіталу у банківській системі, обсяги та якість

валютного кредитування, неадекватні темпи зростання обсягів споживчого кредитування населення, недостатній обсяг кредитування реального сектору економіки за прийнятними процентними ставками, надмірна зовнішня заборгованість банківського сектору) та оперативного реагування на них

Відсутність спільних цілей і злагоджених дій Уряду та НБУ призвели до найбільш катастрофічних наслідків кризи для України серед європейських країн. Приріст ВВП у 2009 р. по відношенню до 2008 становив 3,66%, тоді як у 2008 по відношенню до попереднього року він був на рівні 31,54%. (див. рис. 3.)

Соціально-економічним ударом по населенню стала девальвація національної валюти, що перетворило переважну кількість валютних кредитів, виданих населенню та юридичним особам, на проблемні банківські вкладення (див. зміну частки простроченої заборгованості за кредитами у загальній сумі кредитів у ці роки, табл. 1).

Тому саме банки з іноземним капіталом своєю політикою у галузі роздрібного кредитування на базі широкого залучення іноземних запозичень значно ускладнили процес економічної кризи в Україні.

Залучаючи дешеві кредитні ресурси материнських банків та іноземних інвесторів, банки з іноземним капіталом надавали кредити в іноземній валюті за високими ставками на придбання товарів споживання, переважно іноземного виробництва, чим працювали на розвиток економіки цих держав, що негативно вплинуло на вітчизняну економіку і призвело до деіндустріалізації України.

Внаслідок такої кредитної політики в країні сформувалась велика заборгованість в іноземній валюті, що створила значні труднощі для її повернення та загрозу стійкості національної валюти.

В умовах скорочення експорту, гострої недостатності іноземної валюти і девальвації гривні надані кредити в іноземній валюті стали головним генератором широкої масштабної банківської і економічної кризи в Україні.

Для підтримки ліквідності і платоспроможності банків Національним банком України були надані кредити рефінансування (переважно великим банкам) на суму понад 120 млрд грн, але слід відзначити, що процес рефінансування і рекапіталізації банків був непрозорим, проводився за відсутності чітких методик оцінки стану банків та критеріїв їх відбору, тому банки використовували частину рефінансування НБУ на придбання валютних коштів та погашення зовнішніх зобов'язань, що поглиблювало кризові явища і все це ще більше руйнувало довіру суспільства.

Але розпочата робота над помилками НБУ, отримані кредити від міжнародних організацій, зменшення рівня спекулятивного капіталу дозволили крок за кроком зміцнити економіку країни, що відображено і в показниках діяльності банків.

Слід зазначити, що банки з іноземним капіталом продовжують згортати діяльність на роздрібному ринку та переорієнтовуються на корпоративний сегмент, що спостерігалось в 90-х роках ХХ століття.

Деякі банки, у зв'язку з відсутністю у найближчій перспективі суттєвих передумов для покращення ділового клімату, а також зі складною ситуацією в Єврозоні, продовжують процес виходу з українського банківського ринку (див. рис. 1)

Це відбувалося до 2013 р., коли на ще ослаблену після кризи економіку почали впливати політичні події і кінець року показав практично нульовий приріст ВВП (див. табл. 3, рис. 3).

І вже перші місяці 2014 р. нам показують доволі печальні наступні зміни економічних результатів як у банківській сфері, так і в економіці країни в цілому: девальвація національної валюти, інфляція.

Практично повна недовіра населення до банківських установ і державних органів влади стосовно спроможності стабілізувати ситуацію та панічні настрої віддзеркалилися тотальним відтоком коштів з депозитів та інших рахунків.

Результатами діяльності банків є збитки: -2642 млн грн станом на 01.03.2014 р. (див. табл. 1, 2).

За цей же період обсяги капіталу банків зменшуються на 10 920 млн грн, разом з тим зростає обсяг зобов'язань банків на 23 155 млн, за практично незмінного рівня активів (див. табл. 1, 2).

Рентабельність активів банків впала з 0,45% у 2012 р. до -1,27% зараз; відповідно рентабельність капіталу – з 3,03% до -8,29% (див. табл. 1, 2, рис. 4), при цьому ситуація продовжує погіршуватися.

Таким чином, вплив політичних факторів на економічні показники за своєю силою можна порівняти з ефектом від впливу світової економічної кризи (див. табл. 2, 3).

Розглянувши зміни, що відбувалися в економіці країни та у банківській системі було досліджено, як же пов'язані між собою показники, що їх характеризують. Для цього було зіставлено динаміку змін рівня ВВП України та основних показників діяльності банків за роками (рис. 4).

Рис. 5 ілюструє таке зіставлення, з якого чітко помітна відповідна чутливість банківської системи на економічну циклічність та підтверджується прямий взаємозв'язок і взаємний вплив банківської системи та економічних процесів, саме тому такі дослідження є актуальними в ході розвитку економіки нашої країни.

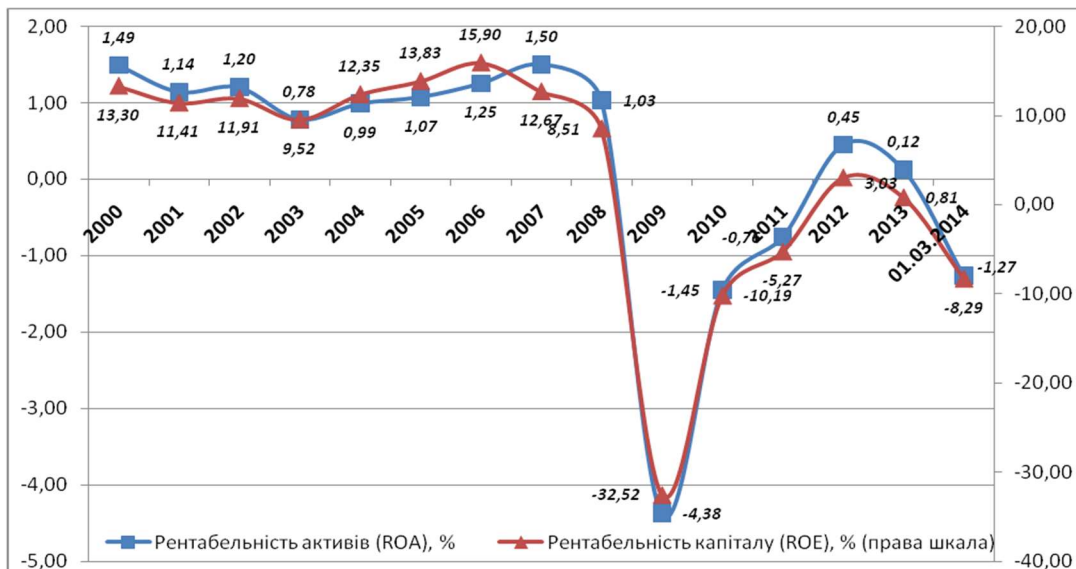
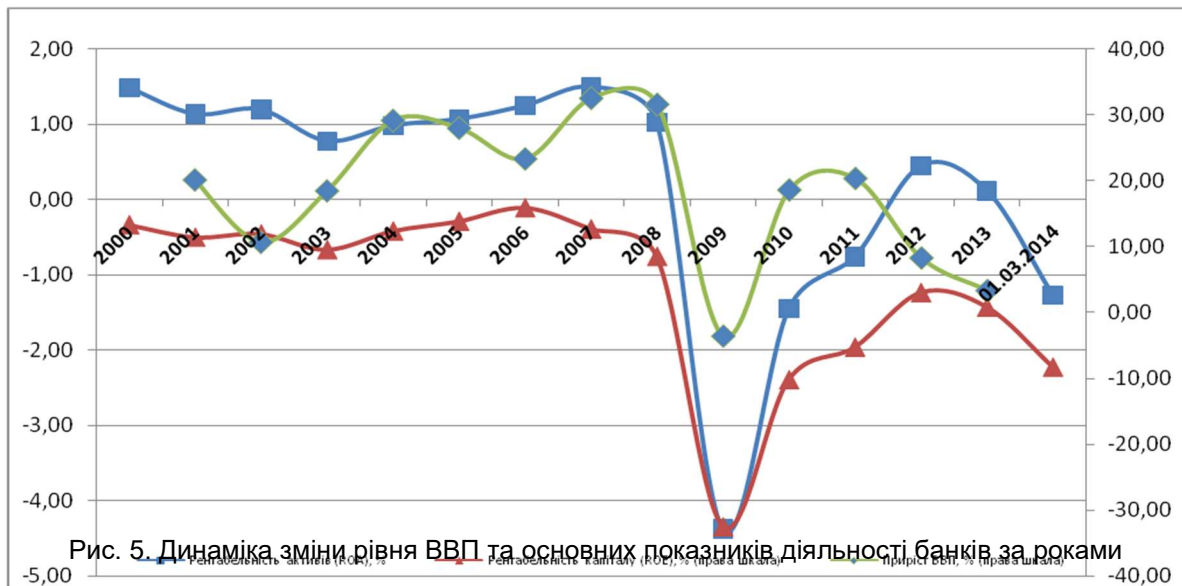

Рис. 4. Динаміка змін основних показників діяльності банків України за роками

Таким чином, до висновків можна віднести фактичне підтвердження суттєвої ролі банківського сектору в сприянні економічному розвитку держави.

Необхідним та першочерговим є політична стабілізація в країні.

Для сприяння інноваційно-інвестиційній стратегії розвитку економіки країни важливим є стимулювання довгострокового кредитування реального сектору через забезпечення стабільності національної валюти, спрощення процедур отримання кредиту та зменшення вимог до застави.

Доцільно наголосити, що для досягнення загальноекономічної стабілізації важливою є реалізація дієвих програм кредитування у сфері розвитку альтернативної енергетики, медицини, аграрного, продовольчого секторів та авіакосмічної галузі, що сприятиме збільшенню капіталомісткості економіки, гармонізації пропорцій між фінансовим та реальним секторами.

Проведення ефективних антикризових заходів, удосконалення нагляду та регулювання з боку Національного банку України сприятимуть підвищенню стійкості банківської системи.

Банківська система і реальний сектор економіки – це єдине ціле, тому держава має збалансовано підтримувати їх стабільність, рівномірно розподіляючи асигнування та пільги. З метою посилення взаємодії банківського та реального секторів економіки на етапах спаду, державі потрібно сприяти створенню пільгових умов рефінансування банків, які надають позики на впровадження інновацій, розвиток продуктивних галузей. Такі банки потрібно звільняти від податку на прибуток від кредитування вищезазначених напрямів. Звичайно, усі ці кроки мають бути підкріплені жорстким наглядом і контролем з боку НБУ за цільовим спрямуванням кредитів. Вищезазначене сприятиме посиленню співпраці банківського та реального секторів, їх взаємодопомозі в періоди рецесії, що прискорить вихід економіки України на довготривалий тренд економічного зростання.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. *Дані* фінансової звітності банків України. Архів [Електронний ресурс] / Національний банк України. – Режим доступу: http://bank.gov.ua/control/uk/publish/category?cat_id=74208
2. *Доходи* та витрати банків України. Архів [Електронний ресурс] / Національний банк України. – Режим доступу: http://bank.gov.ua/control/uk/publish/category?cat_id=66635
3. *Костюченко О.А.* Банківське право України: підручник. — 3-тє вид. — К.: А. С. К., 2003. - 928 с.
4. *Кравченко І., Багратян Г.* Криза та регулювання фінансової системи: уроки і перспективи // Вісник Національного банку України. 2009. – № 1 (155). – С. 19-23.
5. *Показники* діяльності банків [Електронний ресурс] / Асоціація українських банків. Режим доступу: http://aub.org.ua/index.php?option=com_arhive_docs&show=1&menu=104&Itemid=112
6. *Платіжний* баланс і зовнішній борг України [Електронний ресурс] / Національний банк України. – Режим доступу: http://bank.gov.ua/control/uk/publish/category?cat_id=58128
7. *Статистична* інформація [Електронний ресурс] / Державний комітет статистики. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>
8. *Чершнев Ю., Вербняк Т.* Особливості циклічного характеру ліквідності банківської системи // Вісник Національного банку України. 2013. – № 5 (207). С. 56-66

Отримано: 28.07.2014